

PROJEKT DIS – 12 DIAGNOSTICKÝCH NÁSTROJŮ¹

MICHAL JABŮREK²

LUCIE CHADIMOVÁ³

Abstrakt: Projekt DIS (celým názvem „Diagnostika dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami“), realizovaný v období od 2. 9. 2010 do 31. 8. 2013, byl spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky. Jeho řešitelem byl Národní ústav pro vzdělávání. Hlavním cílem projektu bylo vytvořit psychometricky ověřené diagnostické nástroje, které budou zaměřeny na ty oblasti psychologické, pedagogické a speciálně-pedagogické diagnostiky dětí a žáků, u nichž je dle odborníků z praxe absence kvalitních metod nejznatelnější. V rámci projektu bylo vyvíjeno a standardizováno 12 diagnostických nástrojů, které jsou z větší části recenzované v tomto čísle Testfora. Část z nich byla vytvořena nově ve spolupráci s českými autory, u části se jednalo o adaptaci ze zahraničí. Většina z těchto nástrojů je již v distribuci.

Klíčová slova: projekt DIS, diagnostické nástroje, diagnostika dětí, poradenská praxe

Projekt DIS (celým názvem „Diagnostika dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami“), realizovaný v období od 2. 9. 2010 do 31. 8. 2013, byl spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky. Jeho původním řešitelem byl Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR (IPPP ČR), který byl později sloučen s dalšími dvěma institucemi do nové organizace s názvem Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV⁴).

Zaměření projektu DIS vycházelo z výsledků analýzy potřeb školské a školní poradenské praxe, která poukázala na nedostatek kvalitních diagnostických nástrojů v některých oblastech dětské diagnostiky. Hlavním cílem projektu DIS proto bylo poskytnout

¹ Tento článek vychází z posterové prezentace na konferenci Psychologická diagnostika, která se uskutečnila 19.–21. 6. 2013 v Brně na Fakultě sociálních studií MU, a informační zprávy pro časopis Epsychologie (Jabůrek, 2013).

² Katedra psychologie, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, 602 00 Brno

³ Národní ústav pro vzdělávání, Weilova 6, 102 00 Praha 10

⁴ URL: <http://www.nuv.cz>

odborníkům z praxe nové kvalitní a psychometricky ověřené nástroje pro psychologickou, pedagogickou a speciálně pedagogickou diagnostiku dětí a žáků, které se na tyto vytipované oblasti zaměřují.

Konkrétním výstupem této snahy je 12 diagnostických nástrojů, které byly v rámci projektu vyvíjeny a standardizovány. Část z těchto nástrojů byla vytvořena nově ve spolupráci s českými autory, u některých se jednalo o adaptaci ze zahraničí. Právě recenze těchto dvanácti metod tvoří značnou část obsahu aktuálního čísla časopisu Testforum.

Většina nástrojů projektu DIS je již v distribuci. Prodej nástrojů IDS a CFT zajišťuje Hogrefe Testcentrum⁵, nástroj ADHD bude distribuován prostřednictvím Psychodiagnostiky s.r.o.⁶ Prodej ostatních nástrojů spadá do kompetence Národního ústavu pro vzdělávání. Více informací o distribuci (např. ceně) těchto 9 nástrojů je možné nalézt na webových stránkách této organizace⁷.

Pro nástroje IDS, CAST, MaTeRs, DISMAS, BTFS, Vytváření příběhů a ADHD Rating Scale - IV pořádá NÚV akreditované kurzy. Přitom platí, že absolvování kurzu k nástrojům MaTeRs, DISMAS, BTFS a Vytváření příběhů je nezbytnou podmínkou pro jejich zakoupení.

Následuje stručný popis jednotlivých nástrojů.

1) The Intelligence and Development Scales (IDS)

Autoři původní verze: Alexandr Grob, Christine S. Meyer, Priska Hagmann-von Arx

Autoři české adaptace: Dana Krejčířová, Tomáš Urbánek, Jan Širůček, Michal Jabůrek

Nástroj IDS, který původně vyšel v Německu v roce 2009, je určen k diagnostice inteligence a obecné vývojové úrovně ve věkovém rozmezí 5–10 let. V české verzi byl oproti originálu rozšířen o 2 verbální subtesty na celkových 21, které se zaměřují na 6 oblastí vývoje – kognitivní předpoklady, motorické dovednosti, sociálně-emoční kompetence, matematické a jazykové schopnosti a výkonovou motivaci.

2) Cattellův test fluidní inteligence (CFT 20-R)

Autoři původní verze: Rudolf H. Weiss

Autoři české adaptace: Veronika Fajmonová, Sylva Hönigová, Tomáš Urbánek, Jan Širůček

Nástroj CFT 20-R je adaptací Cattellova neverbálního testu, který je určen k měření tzv. fluidní inteligence u dětí ve věkovém rozmezí 7;7–14;11. Test se skládá ze 4 subtestů (princip sérií, princip klasifikace, princip matric a princip topologie), které jsou založeny na výběru obrazce z několika nabízených možností (princip výběru je závislý na charakteru subtestu).

⁵ URL: <http://www.testcentrum.cz/>

⁶ URL: <http://www.psychodiagnostika-sro.cz/cz/index.asp>

⁷ URL: <http://www.nuv.cz/pro-poradenske-pracovniky/nabizene-diagnosticke-metody>

3) Screeningový test poruch autistického spektra (CAST)

Autoři původní verze: Fiona J. Scott, Simon Baron-Cohen, Patrick Bolton, Carol Brayne

Autoři české adaptace: Iva Dudova, Štěpánka Beranová, Michal Hrdlička, Tomáš Urbánek

CAST je screeningová metoda určená k identifikaci dětí s poruchami autistického spektra (zvláště Aspergerova syndromu) ve věkovém rozmezí od 5 do 15 let. Dotazník je určen pro rodiče, kteří posuzují chování svých dětí vyjádřením souhlasu či nesouhlasu s jednotlivými tvrzeními.

4) Dotazník rodičovského přijetí-odmítnutí PARQ/Control

Autoři původní verze: Ronald P. Rohner, Abdul Khaleque

Autoři české adaptace: Veronika Fajmonová, Jan Širůček

Dotazníková baterie PARQ/CONTROL je určena ke zmapování rodinných vztahů v kontextu 4 dimenzí – vřelost/náklonnost, hostilita/agrese, lhostejnost/přehlížení a nediferencované odmítnutí. Je tvořena dvěma částmi: dotazníkem pro rodiče, ve kterém posuzují své chování vůči dítěti, a dotazníkem pro děti od devíti let, ve kterém se dítě vyjadřuje k chování otce či matky.

5) Test mapující připravenost pro školu (MaTeRS)

Autoři testu: Helena Vlčková, Simona Poláková

MaTeRS je originální český screeningový nástroj, který slouží k diagnostice školní připravenosti dítěte před vstupem do školy. Při posuzování dítěte se zaměřuje na 10 oblastí – kresba postavy, překreslování bodů, figura a pozadí, grafomotorika, zrakové rozlišování, geometrické tvary, prostorové vnímání, sluchové vnímání, početní a předpočetní představy a všeobecné znalosti.

6) Diagnostika struktury matematických schopností (DISMAS)

Autoři testu: Pavel Traspe, Ivana Skalková

Originální český nástroj DISMAS mapuje rozvoj základních matematických schopností (se zaměřením na deficit v této oblasti) u předškoláků a dětí na první stupni základní školy. Skládá z pěti subtestů – číselné řady, představy čísel, matematické pojmy, operační představy a automatizace.

7) Sociální klima třídy

Autor testu: Jan Širůček

Tento původní český nástroj je určen pro screeningovou diagnostiku sociálních vztahů ve třídě a zvládnutí školní zátěže u žáků na druhém stupni základní školy. Jeho hlavní část tvoří dotazník, ve kterém žák vyjadřuje míru souhlasu či nesouhlasu s uvedenými tvrzeními, které se týkají třídního kolektivu, vztahů se spolužáky, pocitů ve škole apod. Součástí nástroje je také nominační technika, v rámci které žáci k jednotlivým výroky uvádí jméno spolužáka, kterého uvedené tvrzení vystihuje nejlépe.

8) Baterie testů fonologických schopností (BTFS)

Autoři testu: Gabriela Seidlová Málková, Markéta Caravolas

Originální český nástroj BTFS slouží ke komplexnímu posouzení rozvoje fonologického uvědomování (tedy ke zjišťování připravenosti dítěte k procesu učení se číst a psát) u dětí předškolního a časně školního věku. Baterie se skládá celkově z 11 subtestů seskupených do 3 základních oblastí – testů fonologického povědomí, testů rychlého pojmenování a testů fonologické paměti a přesné výslovnosti.

9) Vytváření příběhů – verbální test tvořivosti

Autoři testu: Světlana Durmeková, Lenka Hříbková, Miroslav Rendl, Tomáš Urbánek

Tento původní český nástroj je určen k posouzení verbální tvořivosti u předškolních dětí a žáků 1. stupně základní školy, orientačně je možné ho použít i u starších dětí. Jako podnětový materiál slouží obrázky smyšlených zvířat, které má testovaná osoba za úkol nejdříve pojmenovat a pak o nich vymyslet příběh. Po této fázi testu se úkol opakuje, tentokrát je však každé ze zvířat na podnětovém materiálu vyobrazené v různém prostředí.

10) Posuzovací škály a didaktické testy k vyhledávání nadaných žáků (IDENA)

Autoři testu: Lenka Hříbková, Petr Nejedlý, Jaroslav Zhouf a kol.

IDENA je originálním českým testovým souborem screeningových metod určeným k vyhledávání nadaných žáků na základních školách. Tato baterie je tvořena 2 didaktickými testy (pro český jazyk a matematiku) a 7 posuzovacími škálami, které je možné rozdělit do 3 skupin dle ročníků, do kterých hodnocení žáci dochází (škála pro 1.–2. ročník, škála pro 3.–5. ročník a 5 škál lišících se dle školních předmětů, ve kterých by se mělo nadání projevit, pro 8.–9. ročník).

11) Škály měření úzkosti a úzkostlivosti u dětí – revize (ŠAD-R)

Autoři původní verze: Jozef Müllner, Imrich Ruisel, Gabriel Farkaš

Autor revize: Jakub Toman

ŠAD-R je revizí starší verze dotazníku ŠAD, který mapuje situačně podmíněnou úzkost a úzkostlivost jako osobnostní rys u dětí od 10 do 15 let. Jedná se o sebeposuzovací dotazník, ve kterém dítě vyjadřuje míru souhlasu s jednotlivými výroky na čtyřbodové škále.

12) ADHD Rating Scale – IV

Autoři původní verze: George J. DuPaul, Thomas J. Power, Arthur D. Anastopoulos, Robert Reid

Autoři české adaptace: Pavel Theiner, Tomáš Urbánek, Michal Goetz, Veronika Fajmonová

Tento screeningový nástroj je určen k identifikaci ADHD u dětí od 6 do 12 let. Ve svých položkách sleduje výskyt dvou symptomů – nepozornost a hyperaktivitu/impulsivitu. Míra výskytu daných projevů chování je posuzována rodiči či učitelem na čtyřbodové škále.

Literatura:

- Jabůrek, M. (2013). Představení projektu DIS a jeho výstupů – 12 diagnostických nástrojů. *E-psychologie*, 7(2), 25–28.